

אמיל זולא ומשבר הנפט

„לגיטימיות“, ורק כאלה המוצהרות ברבים? אין זה הגיוני כלל ואין כל סיבה לכך. השאלה היחידה היא, מתי להניח התקשרויות שאין מצהירים עליהן? התשובה היא, שמניחים קיומה של התקשרות כאשר זה הגיוני להניח כך. אם איננו מניחים כך במקום שמתבקש, אנו עושים שגיאה בניתוח, המתבססת על הנחה הבלתי-סיבירה שלא תיתכנה התקשרויות מן הסוג הזה.

אין ספק שבעלי הדבר ינסו להעמיד את פעילותם באור יפה, או לפחות לגיטימי. כאן נכנסים לתמונה אמצעי-התיקשורת. הם יחברו תסריטים מתסריטים שונים למטרה זו. כאשר חברות-הנפט מעורבות בפעילות כזאת, אין כל בעיה, שהרי הרבה עיתונים ותחנות רדיו וטלוויזיה נמצאים בבעלותן המלאה, או החלקית. כאן אנו נכנסים לסוג אחר של קונספירציה — הקונספיר

איני דוגלת בתיאוריה הקונספירטיבית של ההיסטוריה ואיני חושבת שפירוש מילחמת איראן-עיראק כנסיון לסיים את „משבר העודפים“ של הנפט ולגרסם לעליות מחירים חדות מניח אמונה בתיאוריה כזאת. אני רוצה להדגיש דבר זה במיוחד למען קוראיי, וביניהם מר אברהם אנקורי מתל-אביב (מיכתבים), העולם הזה (2252), שביקרו את מאמרי „המילחמה המוזמנת“ (העולם הזה 2251) בכיוון זה.

אני מאמינה שכל מה שקורה בעולם הוא תוצאה של החלטות המתקבלות אישם, על-ידי גופים בעלי-עוצמה ובלתי-ידועים — דוגמת „הקונספירציה היהודית“, שהיתה קיימת בראשם של הנאצים הגרמניים ושמר אנקורי הזכיר אותה. ואפילו היו קיימים גופים כאלה, אני משוכנעת שלא היו מסוגלים לממש את החלטותיהם בכל אחר ובכל עת, לפי רצונם — כפי שמניחה התיאוריה הקונספירטיבית של ההיסטוריה. זו מניחה יכולת אלוהית תחת יכולתם המוגבלת של בני-המאות. מי שמאמין בתיאוריה כזאת — ויש גם בודדים וגם מי שטרם מן הסוג הזה — מכלה כל זמנו בחיפוש אחרי הקושרים מקבלי-החלטות וסופו שיחלה בשיגעון-הרדיפה.

אך מכאן ועד קבלתם של הסברים פשטניים למאורעות, המוגשים לנו בדרך כלל באמצעות כלי-התיקשורת, המרחק רב מאוד. מי שמסתפק במאורעות ובגורמיהם, כפי שהם נראים על פני השטח, ואמאין שמאורעות אלה הם תוצאות מיקריות של מישחקי-כוחות חופשיים בלבד, שמונעים על-ידי אמונות תמימות, חוטא להבנה ההיסטורית לא פחות מאותם הדוגלים בתיאוריה של הקונספירציה.

אמיל זולא

רצאה של האינדוקטרינציה; ואין חובה קדושה יותר ליודעי קרוא וכתוב, מאשר פיזור מסך-העשן הזה. דבר אחד הוא לדחות את התיאוריה הקונספירטיבית של ההיסטוריה, אך דבר אחר לחלוטין הוא ליפול בפח של האינדוקטרינציה המכוונת. אין זאת אומרת, כמובן, שאין בניתונות תסריטים ומרשנויות נכונים, נכונים בחלקם, או לפחות כתובים בתום-לב, שלוקחים בחשבון את כל הגורמים. אך רבים מהם אינם כאלה. פירסומים עולים כסף, וקשה מאוד לפרסם דיעות המנוגדות להשקפת הממון.

בפרשת דרייפוס, למשל, היתה קונספירציה בקרב אנשי המטה הכללי הצרפתי — קונספירציה לפי כל הכללים, כדי לטפול על דרייפוס את אשמת הרגול שנתגלה במטה. הקונספירציה הצליחה. דרייפוס נמצא אשם ונגזר עליו מאסר באי-השדים הנורא. העיתונות הצרפתית לא זו בלבד שחיפתה על האשם האמיתי, אלא אף ניהלה תעמולת-זיועה אנטי-שמית, הן בימי המישפט והן אחרי שנסתיים, שממנה נשתמע שאין כל אפשרות זולת זו המרשיעה את היהודי דרייפוס. היחיד שניסה לפרוץ מבעד למסך הזה של העיתונות המכוונת היה אמיל זולא. הוא לחם קשה, והמיט על עצמו רדיפות וגירוש, אבל לא ויתר לבסוף — ניצח. דרייפוס זוכה, התעמולה האנטי-שמית נשתתקה ורדיפת היהודים פסקה. מה היה קורה לולא אמיל זולא? זאת השאלה אותה אני שואלת את עצמי פעמים רבות. בוודאי שלא של הקונספירציות, החיפויים-העיתונות נאים, העונש בגין רדיפת הצדק והשכר בעבור גילוי זהם כה ברורים וחדים כמו במיקרה של פרשת דרייפוס. יש קונספירציות רבות ואינדוקטרינציות עיתונאיות הבאות בעקבותיהן — הרי אין להניח שמיקרה דרייפוס הוא האחרון — שגם אם אינן בעלות מישקל מיוחד, הרי נזקיהן כבדים, באין אמיל זולא בנמצא.

הנחתי קונספירציה בין עיראק לבין יתר ניצי תמחירי-הנפט באופ"ק — לוב, סוריה, אלג'יריה — לצאת למילחמה נגד איראן כדי לסיים את תקופת „העודפים“ בשוקי הנפט ולגרסם לעליות מחירו. זאת בניגוד לתסריט המקובל, האומר שעיראק יצאה למילחמה בגלל ה"אמביציה האישית של סאדאם חוסיין, לרכוש במיפץ הפרסי הגמוניה לעיראק שהוא עומד בראשה. אני איני טוענת שלאמביציות של סאדאם חוסיין לא היה תפקיד בהתקפת עיראק על איראן. להיפך, זוהי מחצית היסקה-אך לעולם לא יכולה היתה ארצו לצאת למילחמה בלי תמיכת חברותיה אלה, שכלל לא היו מעוניינות בהגמוניה עיראקית במיפץ, אלא בעליות מחירי הנפט בלבד.

הן היו מעוניינות במילחמה והיו מוכנות לשלם את מחיר ההגמוניה העיראקית, באם לא תהיה ברירה אחרת. ואמנם, אחרי ש"קבלו" את המילחמה שבה רצו, שינתה לוב, הנץ הראשי בענייני תמחיר, את

עמדתה ותמכה באיראן, כדי שעיראק בכל זאת לא תזכה בהגמוניה המיוחלת. צעד זה לא רק שלא סיכן את המשך המילחמה, אלא להיפך, ליבה אותה. מנקודת ראות זו, אין תמיכתה של לוב באיראן במהלך המילחמה מנוגדת לתמיכתה בעיראק טרם מילחמה. אדרבא, זו משלימה את זו. שהרי יהיה זה פשטני להניח, ששוב תרגיש עצמה מחוייבת לתמוך בעיראק מן ההתחלה ועד הסוף, כי כך יאה לעשות לפי הנורמות המקובלות. מאידך, עיראק לא היתה יכולה להתחיל מילחמה, מכל סיבה שהיא, ללא תמיכת חברותיה. אופ"ק המאוחד, שבו חברה גם איראן, היה מפסיק אותה, לפני או אחרי היריה הראשונה, בסיועה של מועצת הביטחון. אי-אפשר להסביר את המילחמה בלי תמיכה כזו, ואי-אפשר להסביר את התמיכה במילחמה בלי רצון על התומכות להעלות את מחירי הנפט. יתר על כן, הנחת הקונספירציה הנ"ל מסבירה גם את ההתפתחויות האחרונות במערך זה. תיאוריה היסטורית היא תקפה כאשר כל המאורעות מסתדרים בסדר הגיוני, וניתנים להסבר הגיוני.

לאחרונה ניתנה סעודיה את יחסיה הדיפלומטיים עם לוב, כתגובה על קריאתה של לוב אל האחים הנוסלמים, להפיל את השלטון המלוכני הסעודי, בטענה שלמעשה אינו אלא כיבוש אמריקאי. בנקודה זו הכיר העולם בקו הפילוג שבאופ"ק, עליו כבר הצבעתי במאמרי הקודם, לפני ניתוק היחסים שבין סעודיה ולוב. את ניתוק היחסים מצד הסעודים אין קושי להבין, אחרי שלוב הסיתה למרד, אך כיצד להבין את קריאתה של לוב אל האחים הנוסלמים?

בשבע השנים האחרונות התפתח בשוק הנפט זגם מסוים: הופעת משבר, עלייה תלולה במחירי הנפט, הצטברות עודפים בשוקי הנפט, משבר נוסף, וכן הלאה. מעגל זה חוזר עתה על עצמו בפעם השלישית. משבר מילחמת יום-הכיפורים קדם לעלייה התלולה של מחירי הנפט ב-1974. אחרי המילחמה נהוו עודפים גדולים (כולם הרי רוצים למכור במחירים כאלה) והחלה ירידה במחירים שנמשכה עד 1978. הירידה נסקה במשבר האיראני, שקדם לעליות המחירים המסורפות ב-1979. עליות אלה יצרו עודפים וירידת מחירים ב-1980, שקדמו למשבר המילחמה העיראק-איראני. מעולם לא הצלח אופ"ק, אפילו פעם אחת, לחסל משבר עודפים, בדרך הטבע" של היצע וביקוש. לשם כך היה דרוש משבר מוליטי-צבאי.

אך הפעם קרתה הפתעה. המשבר העיראק-איראני לא גרם לחיסול משבר-העודפים של הנפט ולא גרר אחריו עליות-מחירים חדות. וכל זה למה? כי סעודיה — משקוליה היא, שעליה עמדתה במאמרי הקודם — התנגדה לכך ונקטה באמצעים המתאימים. היא וחברותיה — הנפט, כדי למלא את החסד בעקבות המילחמה (ברצוני לציין, ששלושה ימים קודם לכן, בניגוד לתחזיות על עליות-מחירים חדות, חיזיתי את עליית תפוקת-הנפט הסעודי ואת עליות המחירים המתונות בעקבותיה. וזאת לאור הנחותי לגבי אופי המילחמה). סעודיה, שללא ספק ידעה מה מסתתר מאחורי המילחמה במיפץ הפרסי, ושלאחרונה התנגדה לעליות מחירים חדות, החליטה להשליט את רצונה, והכשילה את הקשר. היא שולטת היום ברוב של אופ"ק, ורוב זה, כולל עיראק, מתיישר לפיה. מבחינה כלכלית הפסידה עיראק מעט מאוד. נהרסו אמנם מיבנים, ואפילו בתי-יחידים ויגורות, אך עיקר הרכוש, הנפט, נותר ללא פגע. באדמה. זאת ידעה עיראק עוד לפני שיצאה למילחמה. ויותר מכך: ככל שהמצאותו של הנפט במעמקי האדמה ממושכת יותר, כן גדל ערכו.

אך מדינות ניציות כלוב וחברותיה אינן מוותרות בקלות. בעניין עליות מחירי-הנפט החליטו ללכת בדרך יותר מבטיחה מאשר מילחמת עיראק-איראן. הצלחתן להוציא את עיראק משווקי הנפט לא גררה העלאות במחירי-הנפט וסיוע משבר העודפים. לכן החליטו ללכת עתה על סעודיה עצמה. הן מנסות להוציאה ממעגל ייצור הנפט ואם הצלחנה, לבטח יעלו המחירים. ומי יודע מה עוד עולול לקרות?!

פעם כבר ניסו זאת. רק בקושי הצליחה סעודיה לדכא את המרד במיקדש הגדול במכה. עד היום גדול הנסתר בפרשה זו על הנגלה. המישטר הסעודי רוע למדי. יש לו אויבים רבים. בוודאי שיש גורמים פנימיים רבים, שרוצים להפילו ללא קשר עם מחירי-הנפט. רצונות אלה אפשר תמיד לרתום לשירותם של אינטרסים זרים, כמו אלה של לוב וחברותיה — על-ידי תמיכה כספית ועידוד מבחוץ, כפי שעשתה לוב.

אחרי כישלון המילחמה שבין עיראק ואיראן, ה"תחזית שלי" סעודיה תתונה על הכוונה. הריב הגלוי בין לוב וסעודיה הוא רק קצה של קרחון. מתחתיו פרושה יריעה רחבה של כוחות, יחסי-כוחות ומאבקי כוחות. לחשוף אותם, ולא לתת לטשטשם, הוא תפקידו של מפרש המאורעות.

אני יודעת מה הפרשנות המקובלת לניתוק היחסים בין סעודיה ולוב, לכן איני יודעת נגד איזה תסריט יוצאת התיזה שלי. עוד לא הבחנתי בפרשנות קוהרנטית בנושא זה. אך עוד רצוני לדעת איך יוסבר האיום של הלובים על סעודיה, ותמיכתם בשלטון של האחים המוסלמים, אם אין מקבלים את התיזה שלי. האם על-ידי חדרה סובייטית?!

כולנו יודעים שיש בעולם בריתות והתקשרויות של מדינות ואיגודים אחרים לביצוע מטרות משותפות, שנובעות מאינטרסים משותפים. יש התקשרויות א-היך ויש בריתות לטווח ארוך. אלה קובעות מדיניות, מקב"לות החלטות ומיישמות אותן — בהצלחה גדולה יותר או גדולה פחות. אין מי שטען שהחלטות מאורגנות אלה אין השפעה על מהלך המאורעות. מי שיטען שמדיניות נאט"ו מעבדת דמות של מאורעות שונים בוודאי אינו חשוד באמונה בתיאוריה הקונספירטיבית של ההיסטוריה.

אך מה ההבדל בין קונספירציה לבין בריתות רגילות? קונספירציה היא התקשרות כמו כל התקשרות אחרת, עם ההבדל היחיד, שמטרת ההתקשרות אינה נאיית לגיטימית לפי הנורמות הציבוריות או הביולוגיות המקובלות. ומי אמר שמתקשרים רק למטרות שנראות לגיטימיות? שהרי חוסר הלגיטימיות ומיכולת ההשפעה שלה על יעוצב המאורעות. על התקשרויות אלה ועל מטרותיהן בוודאי שלא מכריזים בכלי-התיקשורת. במיקרים רבים אין גם צורך בחוזה חתום, אך אין פירוש הדבר שההתקשרות אינה קיימת. תפקידן של מטרות אלו הן הסיטוריים הוא לחשוף — באמצעות מידע וניתוח — את כל הכוחות לגוניהם, הפועלים מאחרי היווצרותו של מאורע מסוים, וליחס מישקל נכון לכלל הגורמים במערכת יחסי הכוחות ה"נתונה. העובדה שכוונות מסוימות אינן לגיטימיות אינה צריכה להרתיעו.

הנה כמה דוגמות לקונספירציה. אם ממשלת ארצות-הברית חותמת חוזה-הנהנה עם ממשלת-צ'ילה נגד התקפה קובאית, נאמר שזו ברית, אך אם הסי-איי אי מתקשר עם קבוצה של נגרים צ'יליים כדי להפיל את השלטון שם, זו קונספירציה. כלפי חוץ הדבר יופיע כהפיכה פנימית בלבד. אך האם עליו להסתפק בצורה זו של העמדת העניינים? במיקרה זה לא היה אפילו צורך בניתוחים מעמיקים, כי בעלי הקשר נאלצו להודות בו במפורש. אדריכל הקשר הזה, ש"רהחוף האמריקאי לשער, הד"ר הנרי קסינג'ר, בהיותו היסטוריון מלומד, מצא גם תיאוריה להציונות של קונספירציות אלה, לאמור: זה האמצעי הטוב ביותר לקידום האינטרסים של ארצות-הברית בארצות זרות, כאשר כלי-הדיפלומטיה אינה מספקת ולמילחמה עדיין אין רוצים לצאת.

כאשר מדינות-ערב נפגשות ומחליטות לעשות מילחמה לשם פגיעה בישראל, זוהי ברית. וכאשר הן — או חלק מהן — נפגשות ומחליטות לעשות מילחמה לשם העלאת מחירי-הנפט, זו קונספירציה. האם בגלל השוני בכיוון יש גם שוני בסבירות? בוודאי שלא.

דוגמה אחרת, הפותטית הפעם: אם ראשי הבנקים המרכזיים בעולם מתכנסים כדי לעזור לארצות-המת-פחות לשלם עבור הנפט, בוודאי אין זו קונספירציה. אך אם מטרת הדין היא לשמר את האבטלה בעולם, זוהי קונספירציה. לכל הדיעות, למרות שאין כל סיבה אובייקטיבית שביגללה יעדיפו לזון בנושא הראשון ולא בשני.

אני יודעת אם נתקיים דיון כזה באבטלה, בפורום זה או אחר. אני דווקא מניחה שכן (בנושא הראשון אני יודעת שהתקיים דיון, כי הוכרו עליו). הסיבה לכך היא, שאין ספק שהסטנפלציה משתרת את הבנקים על הצד הטוב ביותר, והיא מתואמת להפליא ברמה העולמית. הרווח גדול מכדי להשאיר זאת בידי המיקרה בלבד. אז למה שלא ידונו בו ויקבעו מדיניות?